

Л.М. Янчева, канд. екон. наук, проф.

М.О. Ільченко, асп.

ВИТРАТИ: ДЕФІНІЦІЇ ВИЗНАЧЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Проведено аналіз спеціальної літератури та нормативно-правової бази щодо визначення економічної сутності поняття «витрати». Розглянуто та проаналізовано класифікацію витрат підприємства, визначено, що вони мають неоднорідний характер і тому потребують удосконалення класифікації.

Проведен анализ специальной литературы и нормативно-правовой базы относительно определения экономической сути понятия «расходы». Рассмотрена и проанализирована классификация расходов предприятия, сделан вывод, что в случаях неоднородного характера и нуждаются в классификации.

In article the analysis of the special literature and is standard-legal base concerning definition of an economic essence of concept "expenses" is carried out. Classification of expenses of the enterprise is considered and analysed, the conclusion is drawn that in cases of non-uniform character and need classification.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В сучасних умовах господарювання, коли економічна ситуація в державі залишається нестабільною, діяльність підприємств супроводжується різноманітними ризиками, виникає необхідність у правильному розумінні призначення витрат та їх економічної ролі в діяльності господарюючих суб'єктів.

Посилення світової конкуренції та чинників глобалізації, ускладнення виробничого процесу обумовлюють необхідність використовувати новітні підходи до організації обліку витрат та визначення результатів діяльності.

Таким чином, для забезпечення фінансової стабільності та зменшення ймовірності ризиків банкрутства необхідно ретельно аналізувати показники внутрішньогосподарської діяльності на рівні підприємства, враховувати можливий вплив різних чинників для встановлення оптимальних пропорційних співвідношень обсягів результатів діяльності. Одним із найвагоміших чинників, що впливають на результати фінансово-господарської діяльності підприємства є витрати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розвиток системи бухгалтерського обліку і контролю витрат із метою їх удосконалення зробили такі вітчизняні учені, як: М.Т. Білуха, Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, Л.В. Наповдовська, В.В. Сопко, Н.М. Ткаченко, Г.Г. Штулер, Б.Ф. Усач, М.В. Кужельний та ін.

Питання щодо визначення економічної категорії витрат розглядається в працях зарубіжних вчених: Дж. Е. Доланд, Д.Е. Лінсей, С. Фішер, Р. Дорндбуш та ін., а також російськими ученими: Р.С. Асейновим, Л.М. Бурмистровою, Т.Г. Дроздовою, В.П. Кустаревим та ін., які в своїх роботах переважно досліджують питання обліку та капіталізації фінансових витрат, де розглядають проблеми створення класифікаційних активів та отримання і використання позик на підприємстві за різних умов.

Проте, до сьогоденішнього часу залишаються недостатньо вирішеними низка суттєвих теоретико-методичних питань стосовно складу, класифікації та змісту витрат діяльності підприємства, які потребують подальшого дослідження.

Мета та завдання статті. Метою дослідження є аналіз літературних джерел, щодо структури витрат, визначення їх поняття та класифікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будь-яке підприємство, починаючи процес виробництва, або приймаючи рішення щодо його розширення, повинно бути впевненим у його прибутковості. Порівняння витрат та результатів діяльності дозволяє оцінити ефективність роботи підприємства. Обрати правильну економічну політику підприємства для прийняття важливих та зважених управлінських рішень, вибору видів підприємницької діяльності, визначення оптимальних обсягів і структури випуску продукції (робіт, послуг), а також формування собівартості.

У сучасних умовах господарювання основною метою кожного товаровиробника є досягнення максимізації прибутку, що є основою для забезпечення розвитку підприємства, поліпшення показників його діяльності, досягнення стійких конкурентних переваг підприємства на ринку. Проте, досягти бажаного результату неможливо без витрат, що супроводжують діяльність будь-якого підприємства.

Організація обліку витрат повинна ґрунтуватися на оперативності, точності обліку та принципу доцільності як це прийнято в традиційній бухгалтерії. Оскільки існує необхідність систематизації витрат підприємства, з метою бухгалтерського обліку, аналізу господарської діяльності підприємства та планування витрат, їх об'єднують в однорідні групи за різними ознаками (види витрат є базою для формування калькуляційних статей).

Згідно з П(С)БО 16 «Витрати», витрати – це зменшення економічних вигод протягом облікового періоду у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власниками) [10].

Проблемі визначення ідентифікації поняття витрат, їх позиціонування в системі бухгалтерського управлінського обліку та управлінні підприємством у цілому в різний час і в різноманітному контексті у вітчизняній і зарубіжній науці приділялась значна увага.

Так, у великій економічній енциклопедії визначено: «витрати – це виробничі виплати в готівковій або безготівковій формі, які пов'язані з виробництвом продукції, виконанням і наданням послуг із наступною їх реалізацією» [1], що, на наш погляд, дещо неповне, тому що витрати підприємства не можуть обмежуватися лише виробничими виплатами, оскільки до витрат підприємства відносять ще і такі витрати, як: витрати від участі в капіталі; фінансові витрати; операційні витрати та ін.

Економісти В.В. Амосова, Г.М. Гукасян, Г.А. Маховикова вважають, що «витрати – це представлена в грошовій формі величина ресурсів, використана для отримання деяких корисних ресурсів» [2]. Проте наведене визначення витрат підприємства, звучить дещо неоднозначно, тому пропонується його перефразувати наступним чином: «витрати – це величина використаних ресурсів підприємства, виражена в грошовій або матеріальній формі для досягнення поставленої мети підприємства».

На думку А. Міцкевича, «витрати в широкому розумінні слова – це будь-які втрати. В економіці втрати – це грошовий вимір усіх ресурсів, витрачений для досягнення конкретної мети» [3]. Цієї ж позиції дотримується К.А. Раїцький, який заключає, що «витратами називаються вартісні значення використання матеріальних благ та послуг, залучених підприємством для досягнення його мети або підтримання працездатності» [4], що в цілому відповідає нормативному визначенню.

Ткаченко Н.М. трактує витрати як спожиті в процесі виробництва засоби виробництва, які втілюють у собі працю у минулому (сировину, матеріали, амортизацію основних засобів, працю працівників, зайнятих у процесі виробництва теперішньому з відповідними на неї нарахуваннями та ін.) [5], але, з нашої точки зору, таке визначення витрат є неповним тому, що крім спожитих у процесі діяльності підприємств виникають понаднормові витрати, втрати від нестач, стихійних лих та ін.

Такі учені, як Ф.Ф. Бутинець [6], В.Й. Плеса, З.П. Ріль [7], під витратами пропонують розглядати зменшення економічних вигод внаслідок вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять

до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок внесків власників), вважаємо дане трактування доволі змістовним та зрозумілим, проте, пропонуємо його доповнити витратами на оплату праці та транспортно-заготівельними витратами.

Узагальнюючи наведені дефініції поняття витрат, можна зробити висновок, що в економічній літературі немає єдиного підходу щодо визначення сутності поняття витрат, воно є неоднозначним, інколи, суперечливим і має певні недоліки, зокрема:

- у російській економічній літературі використовуються терміни «издержки», «затраты», «расходы», що під час тлумачення та перекладу на українську мову може викликати певні непорозуміння (проблеми, труднощі);

- на теперішній час немає єдиної точки зору, щодо розмежування, правомірності та необхідності вживання двох термінів «витрати» та «затрати»;

- в економічній літературі та на практиці поряд із термінами «витрати» та «затрати» використовуються і такі, як «збитки», «втрати». Крім того, деякі автори трактують їх як синоніми, що, на наш погляд, є некоректним і неправомірним, оскільки останні твердження («збитки», «втрати») ми відносимо до фінансових результатів діяльності підприємства.

Таким чином, проаналізувавши тлумачення поняття витрат різних науковців та виявивши недоліки трактування даної економічної категорії, нами рекомендовано наступне визначення поняття «витрат» діяльності підприємства: «витрати – це вираження в грошовій формі різних видів ресурсів (праці, сировини, матеріалів, основних засобів, фінансових ресурсів), у процесі виробництва, обігу і розподілу продукції, товарів та послуг, які призводять до зменшення економічних вигод господарської діяльності підприємства для досягнення конкретної мети».

Запропоноване визначення, підкреслює його незалежність, не обмежується лише констатацією зменшення власного капіталу та збільшенням зобов'язань, а й показує можливість раціонального використання ресурсів підприємства для ефективного досягнення поставлених підприємством завдань та збільшення економічних вигод.

Витрати підприємства не є однорідними ані за своїм складом, ані за значенням. Тому визначальну роль під час організації обліку витрат має їх науково обґрунтована класифікація.

Класифікація витрат необхідна для визначення вартості продукції та відповідно для ціноутворення, а також для визначення собівартості продукції, тобто локальних затрат. Суттєве значення класифікація витрат має в управлінні ними і, перш за все, для калькуляції собівартості продукції.

Класифікація – це один із методів пізнання та вивчення явищ, процесів, об'єктів, який полягає в їх розподілі на класи на базі визначених ознак, властивостей та закономірних зв'язків між ними. Чим більше виділено ознак класифікації, тим вищий ступінь пізнання досліджуваних явищ, процесів, об'єктів та можливостей управління ними. Найбільш розповсюдженими в економічній теорії та практиці ознаки класифікації витрат наведено в таблиці.

Таблиця – Класифікація витрат підприємства [8]

№ з/п	Ознака класифікації	Вид витрат
1	За періодичністю виникнення	Одноразові Поточні
2	За центрами відповідальності (за місцями виникнення)	Витрати виробництва, цеху, дільниці, технологічного підрозділу
3	За єдністю (однорідністю) витрат	Одноелементні Комплексні
4	За доцільністю витрат	Продуктивні Непродуктивні
5	За ступенем впливу обсягу виробництва на рівень витрат	Змінні Постійні
6	За способом перенесення вартості на продукцію	Прямі Непрямі
7	За визначенням відношення до собівартості продукції	Витрати на продукцію Витрати періоду
8	За роллю в процесі виробництва	Виробничі Позавиробничі (комерційні)
9	За видами витрат	Витрати за економічними елементами Витрати за статтями калькуляції
10	Інші витрати	

Існування такої класифікації зумовлено як потребами планування (непродуктивні витрати не плануються, або плануються укрупнено) та економічного аналізу, так і потребами бухгалтерського обліку, за правилами якого непродуктивні витрати не включаються до виробничої собівартості.

Класифікація витрат за способами перенесення вартості на продукцію, ступенем впливу обсягу виробництва на рівень витрат, за визначенням відношення до собівартості продукції, за роллю в процесі

виробництва та за видами слід застосовувати лише до поточних витрат підприємства.

Крім вище наведеної класифікації витрат підприємства, існують ще й інші, але вони є менш розповсюдженими, та не набули належного висвітлення в економічній літературі, що не дозволяє їх застосовувати у повному обсязі в господарській діяльності підприємства.

Виходячи із аналізу класифікації витрат, яка пропонується в економічній літературі та результату дослідження, на нашу думку, класифікацію витрат підприємства потрібно будувати так, щоб вона відображала розміри окремих видів витрат, і насамперед охоплювала б вартісний обсяг споживання конкретних видів ресурсів, які визначають процес виробництва.

Висновки. Проведене дослідження надає підставу для висновку, що діяльність будь-якого підприємства супроводжується витратами, які не є однорідними ані за своїм складом, ані за значенням в діяльності підприємства. Крім того, проведений аналіз спеціальної літератури дозволив встановити, що єдиного підходу до визначення поняття «витрат» немає. Тому в результаті систематизації різних точок зору рекомендовано визначення, яке, на нашу думку, є більш змістовним, показує можливість раціонального використання ресурсів підприємства для ефективного досягнення поставленої мети та збільшення економічних вигод підприємства.

Ураховуючи, що вагому роль при організації обліку витрат має їх класифікація. Досліджено, що теорія обліку та аналізу наводить більше двадцяти видів класифікації витрат за різними ознаками, проте жодна з них не в повній мірі є досить досконалою та потребує подальшого наукового дослідження.

Список літератури

1. Большая экономическая энциклопедия [Текст]. – М. : Эксмо, 2008. – 816 с.
2. Амосова, В. В. Экономическая теория [Текст] / В. В. Амосова, Г. М. Гукасян, Г. А. Маховикова. – СПб. : Питер, 2002. – 480 с.
3. Мицкевич, А. Управление затратами и прибылью [Текст] / А. Мицкевич. – М. : ОЛМА – ПрессИнвест : Ин-т экон. стратегий, 2003. – 192 с.
4. Раицкий, К. А. Экономика предприятия: [Текст] : учеб. для вузов / К. А. Раицкий. –3-е изд., перераб. и доп. – М. : Дашков и К⁰, 2002. – 1012 с.
5. Ткаченко, Н. М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність [Текст] : підручник / Н. М. Ткаченко. – К. : Арлета, 2006. – 1080 с.
6. Бухгалтерський облік в торгівлі [Текст] : підручник для студ. вузів спец. 7.050106 «Облік і аудит» / за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця та доц. Н. М. Малюги. – 2-ге вид., перероб. та доп. – Житомир : Рута, 2002. – 576 с.
7. Плеса, В. Й. Бухгалтерський облік [Текст] : довідник / В. Й. Плеса, З. П. Ріль. – Львів : АТБ, 2009. – 200 с.

8. Турило, А. М. Управління витратами підприємства [Текст] : навч. посібник / А. М. Турило, Ю. Б. Кравчук, А. А. Турило. – К. : Центр навч. літ-ри, 2006. – 120 с.

9. Партин, Г. О. Управління витратами підприємства: концептуальні засади, методи та інструментарій [Текст] : монографія / Г. О. Партин. – К. : УСБ НБУ, 2008. – 219 с.

10. П(С)БО 16 Витрати [Текст] : [затв. Міністерством фінансів України № 318 від 31.12.99 р., м. Київ (із змінами та доп.)].

Отримано 30.10.2011. ХДУХТ, Харків.
© Л.М. Янчева, М.О. Ільченко, 2011.

УДК 338.934.5:657.22

І.Б. Чернікова, канд. екон. наук (ХДУХТ, Харків)
С.О. Кузнецова, викл. (ХТЕІ КНТЕУ, Харків)

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ТОРГІВЛІ

Розглянуто стан управлінського обліку на торговельних підприємствах та запропоновано форму внутрішньої звітності про прибутки для задоволення інформаційних потреб категорійного менеджменту.

Рассмотрено состояние управленческого учета на торговых предприятиях и предложена форма внутренней отчетности про прибыль для удовлетворения информационных потребностей категорийного менеджмента.

Being of administrative account is considered in point-of-sale enterprises and the form of the internal accounting is offered about an income for satisfaction of informative necessities of category management.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Реалії конкурентного середовища діяльності ринкових структур в Україні на сучасному етапі розвитку економіки вимагають запровадження в інформаційну систему суб'єктів господарювання торговельного сегмента неординарних, ефективніших методів управління товарним асортиментом – категорійного менеджменту. Управлінський облік виступає інформаційною системою забезпечення підтримки своєчасно прийнятих оперативних рішень тактичного та стратегічного характеру. В умовах категорійного менеджменту виявлено об'єктивну необхідність у розробці та впровадженні системи управлінського обліку на торговельних підприємствах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо організації управлінського обліку на вітчизняних підприємствах розглядалися у працях таких вчених, як В.І. Бачинський [1],